

Het Expertisecentrum Nederlandstalige Terminologie (ENT): een actief en attractief platform voor terminologie

Samenvatting

Het Instituut voor de Nederlandse Lexicologie werd in 2016 hervormd tot een breder Instituut voor de Nederlandse Taal (INT), dat het centrale aanspreekpunt is geworden voor de bewaring en het wetenschappelijk onderhoud van digitale taalmaterialen voor het hele Nederlandse taalgebied. Zowel historisch als hedendaags Nederlands, zowel de standaardtaal als regionale variatie en zowel de omgangstaal als de vaktaal worden in kaart gebracht. Het Expertisecentrum Nederlandstalige terminologie (ENT) past volledig in deze ontwikkelingen, waarbij een glijdende schaal van hooggespecialiseerde termen voor de expert en meer algemene benamingen voor de leek wordt gehanteerd. Via de website van het INT presenteert het ENT informatie over vaktaal, advies voor terminologiewerkzaamheden en verwijzingen naar ondertussen meer dan 350 bestaande termenlijsten. Daarnaast engageren INT en ENT zich om verschillende terminologieprojecten zelf uit te voeren. De website bevat ook een uitgebreide bibliografische webpagina over terminologie als wetenschapsdiscipline, een rubriek met evenementen en wetenschappelijke bijeenkomsten en een rubriek met onderwijsinstellingen en hun terminologieonderricht. Viermaal per jaar verspreidt het INT ook een nieuwsbrief.

In dit artikel belichten we enkele realisaties van het (ENT). Om die te kaderen in het geheel belichten we kort de doelstellingen van het Instituut voor de Nederlandse Taal (INT) in het algemeen om daarna dieper in te gaan op de doelen en realisaties van het ENT.

1. Het INT en de ontwikkeling van het ENT

Het Instituut voor de Nederlandse Lexicologie werd in 2016 hervormd tot een breder Instituut voor de Nederlandse Taal (INT). Dit ging samen met de vernieuwde taakstelling van het Algemeen Secretariaat van de Taalunie, dat zich ging toespitsen op beleidsmatige taken, en de uitvoerende taken overliet aan het INT. Zo werd het Instituut het centrale aanspreekpunt voor de bewaring en het wetenschappelijk onderhoud van digitale taalmateriaal en het veiligstellen van allerlei materiaalverzamelingen die met alle variaties van het Nederlands te maken hebben. Deze evolutie weerspiegelt het sterk veranderde landschap van het taalkundig onderzoek: grote taalinstructuren worden digitaal opgebouwd en omvatten de corpora, de woordenboeken, andere gespecialiseerde lexica en databanken, de grammatica en zoveel meer. Het INT streeft ernaar om het best gesorteerde en een zeer toegankelijk wetenschappelijk instituut te zijn op het gebied van de Nederlandse taal en haar woordenschat. Het instituut ontwikkelt en levert data voor woordenboeken, computationele lexica, corpora en tools. De woordenboeken zijn online te raadplegen. Software en computerlinguïstische tools zijn als open source beschikbaar.

Het INT heeft een centrale positie in het hele Nederlandse taalgebied (Nederland, Vlaanderen, Suriname en de voormalige Antillen) op het vlak van het wetenschappelijk verantwoord ontwikkelen, bewaren en duurzaam beschikbaar stellen van taalmateriaal. Het

instituut is daarvoor goed toegerust en beschikt over een groot internationaal netwerk waarbij informatie kan worden uitgewisseld met soortgelijke instellingen.

Het Instituut voor de Nederlandse Taal is de plaats voor iedereen die iets wil weten over het Nederlands door de eeuwen heen. Het is een breed toegankelijk wetenschappelijk instituut dat alle aspecten van de Nederlandse taal bestudeert, waaronder de woordenschat en taalvariatie. Het instituut verzamelt de nieuwe Nederlandse woorden, actualiseert belangrijke naslagwerken, zoals de Algemene Nederlandse Spraakkunst, en maakt vaktaal toegankelijk via terminologielijsten. Daarmee levert het Instituut voor de Nederlandse Taal noodzakelijke bouwstenen voor alle taaltoepassingen die bedrijven en publieke organisaties willen ontwikkelen en verbeteren. Deze rol willen we in de komende jaren voortzetten; we zetten dan ook in op het ontsluiten en duurzaam beschikbaar stellen van alle mogelijke taalmaterialen:

- de Nederlandse woordenschat, zowel historisch als hedendaags, zowel de standaardtaal als de dialecten, zowel de algemene taal als de vaktaal veel sterker maken
- nieuwe technologieën en technieken om het internet toegankelijk te maken voor taalkundig onderzoek en om — continu aangevulde — uitgebreide corpora van het hedendaags Nederlands te blijven onderhouden;
- bijdragen aan het toegankelijker maken van historisch tekstmateriaal (komend van binnen en buiten het INT), waarbij de enorme variatie aan spelling niet langer een hinderende factor is bij het zoeken en handvatten worden geboden voor het detecteren van en omgaan met variatie in woordgebruik;
- het gebruikmaken van en bijdragen aan nieuwe computerlinguïstische of taaltechnologische technieken voor informatie-extractie uit taal materiaal;
- het formeel structureren van taalkundige informatie, zodat die gebruikt kan worden voor computerlinguïstische toepassingen;
- de verdere uitbouw van de spellinginformatie;
- het realiseren van voorzieningen waarmee derden interactief kunnen bijdragen aan de beschrijving van de Nederlandse taal en het optimaliseren van de centrale digitale data-infrastructuur om dit alles mogelijk te maken;
- een aanspreekpunt worden voor alle taaldocenten en een infrastructuur uitbouwen van taalmaterialen die nuttig en nodig zijn voor de ondersteuning van het doceren van Nederlands aan alle soorten taalleerders.

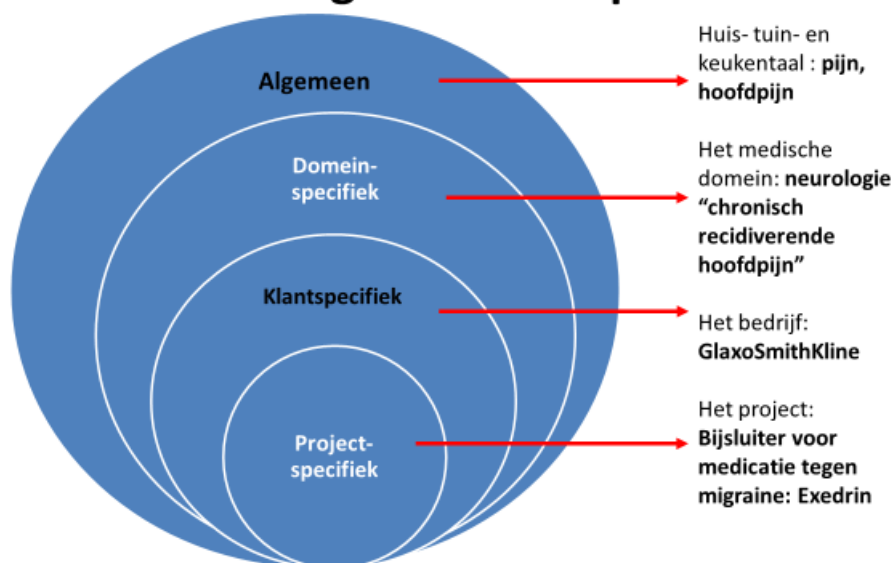
2. Taalvariatie: van algemene taal naar vaktaal en de groei van het ENT

Door het veranderende inzicht in taal en de nieuwe benadering van taalvariatie in de moderne linguïstiek wordt veel meer benadrukt dat taal een continuüm is dat zowel de hooggespecialiseerde taal van de wetenschapper of technicus als de algemene omgangstaal omvat. Vanuit deze visie moet de taalvariatie (net zoals ook de regionale variatie) ten volle worden beschreven, gebruikmakend van corpusonderzoek. In de lijn van deze ontwikkeling krijgen de activiteiten van het INT hun beslag.

Deze figuur maakt het spectrum van de taal, zoals die behandeld wordt bij het INT, duidelijk. Zowel historisch als hedendaags Nederlands, zowel de standaardtaal als regionale variatie en dialecten worden bestudeerd en in kaart gebracht. Het Expertisecentrum Nederlandstalige terminologie (ENT) past volledig in deze inzichten, waarbij een glijdende schaal van hooggespecialiseerde termen voor de expert en meer algemene benamingen voor de leek wordt gehanteerd. In onderstaande figuur schetsen we de verdere opbouw van het lexicon vanuit de algemene taal naar een specifiek domein, in dit geval het medische vakgebied. Daarbinnen komen ook termen aan bod die verbonden zijn met één specifiek bedrijf en één specifiek product. Al deze lagen moeten worden benoemd. Deze schematische voorstelling verduidelijkt de onderlinge verhouding van het lexicon en het ENT, waarvan de activiteiten zich primair laten koppelen met het domeinspecifieke deel.

Het lexicon: algemeen en specifiek

Het ENT groeide in de afgelopen tijd sterk in bekendheid. Zo gaven we een lezing voor EFNIL, de Europese Federatie van Nationale Taalinstituten. Daarnaast werden we gevraagd een presentatie te houden als keynote op het terminologiecongres in Vilnius. *Scientific, Administrative and Educational Dimensions of Terminology*. Ook vroeg het Hungarian Research Centre for Linguistics om advies bij de uitbouw van een terminologiecentrum voor het Hongaars. We presenteerden het centrum ook bij de Taalsector, een Belgische onderneming die taalprofessionals ondersteunt. De Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (IVN) kreeg eveneens toelichting over het INT én het ENT, en geeft deze informatie door aan zijn leden, met name de taaldocenten Nederlands in het buitenland.

Dergelijke lezingen leveren een bredere bekendheid op en maken ons zichtbaar in Europa, ook bij taalleerders Nederlands als vreemde taal én bij vertalers en tolken. We merken ook dat de informatie die op de ENT-website staat, gebruikt wordt in meerdere opleidingen, zoals bij masteropleidingen vertalen in Nederland en Vlaanderen. Toegenomen naamsbekendheid van het ENT blijkt nog uit de vermelding op de Terminology Coordination website van de EU.

3. Het aanbod aan informatie bij het ENT

Goede sortering, toegankelijkheid en toepassingsgerichtheid van informatie werden hiervoor al genoemd als criteria in het kader van de bredere INT-doelstellingen. Voor domeinspecifiek taalgebruik tracht het ENT deze doelen te realiseren binnen een veld dat zich laat indelen volgens de drie traditionele betekenisinhouden die men voor het begrip 'terminologie' pleegt te onderscheiden: terminologie als terminologiepraktijk of geheel van werkzaamheden, als een verzameling van concrete termen, en ook in de abstracte zin van een wetenschappelijke discipline. Voor het eerste deel terrein is er een introducerende webrubriek, die algemene, toegankelijke en vooral op toepassing gerichte informatie over vaktaal bevat. Via een selectie van praktische en online beschikbare handleidingen wordt de webpaginabezoeker wegwijs gemaakt in de basisinzichten van de terminologie. Wie aan de slag wil om zelf een terminologisch woordenboek te maken of zijn methodes wil verbeteren, kan online een zelftest uitvoeren met criteria voor termbeschrijving en termbeheer. Een stappenplan voor invoering van terminologiewerkzaamheden in de bredere context van een organisatie is eveneens beschikbaar. Toepassingsgerichte ondersteuning voor terminologiewerk biedt verder de rubriek van de hulpmiddelen met keuzemogelijkheden op een meer technisch niveau. Schaalvergroting, efficiëntie en rendementsstreven vergroten inderdaad voortdurend de behoefte aan taal- en vertaaltools die bruikbaar zijn voor terminologietaken of die beschikken over een ingebouwde terminologiecomponent. De rol van deze taaltechnologie wordt op de ENT-pagina gedocumenteerd in verschillende subrubrieken als aligering, corpusanalyse, online concordantie, termextractie, terminologiebeheer, vertaalgeheugens, vertaalprojectbeheer en zoekapplicaties.

Behalve in de zin van werkzaamheden laat het begrip terminologie zich meer concreet definiëren als 'collectie van termen'. Deze betekenis vindt wellicht haar duidelijkste toepassing in de termenlijsten die voor de meest uiteenlopende vaktalen worden samengesteld. Ze documenteren de mate waarin een taal zich voorbij de gangbare

dagelijkse communicatiebehoefte in meer specialistische domeinen blijft ontwikkelen en vormen ook een handige vraagbaak voor taalgerichte beroepsbeoefenaars waaronder vertalers en technische schrijvers. De verzameling terminologielijsten van het ENT groeit voortdurend en omvat meer dan 350 terminologiecollecties. Deze kunnen eentalig of meertalig zijn maar bevatten altijd het Nederlands. De termenlijsten zijn doorzoekbaar volgens de internationaal erkende onderwerpenclassificatie van de Library of Congress (Lcc).

Daarnaast engageren INT en ENT zich om verschillende terminologieprojecten zelf uit te voeren. Op hun beurt resulteren deze in termenbanken met een maatschappelijke relevantie. Ze zijn thematisch gevarieerd en de verzameling wordt ondergebracht op de pagina van de terminologieprojecten. Raadpleegbaar zijn hier onder meer de HOTNeV-termenbank, een acroniem dat staat voor Hoger Onderwijs Terminologie in Nederland en Vlaanderen. Sinds de Bologna-verklaring van 1999 de intentie uitdrukte om het onderwijsstelsel in de Europese hogeronderwijsruimte te harmoniseren, heeft grootschalig beleid van de EU geleid tot een forse toename van Engelstalige termen. Ze worden soms ontleend door of vertaald naar de respectieve landstalen van de deelnemende staten. Voor het Nederlands streeft het HOTNeV-project naar meer uniformiteit door deze termen in teksten van beleidsinstanties en hogeronderwijsinstellingen te bestuderen en in plaats van ad-hocvertalingen passende termequivalenten aan te reiken.

Eveneens onderwijsgerelateerd is het project Nederlands als wetenschapstaal. De invalshoek is evenwel geheel verschillend. Door onderzoek naar de taalvaardigheid van BA1-studenten (Van Houtven, T., Peters, E., Van den Branden, K. (2013), werd duidelijk dat studenten kampen met taalarmoede, zowel in het algemene academische taalgebruik als in de vaktaal. Dat leidde ertoe dat voor BA1-colleges zoals scheikunde, wiskunde en natuurkunde een corpus werd samengesteld van universitaire cursussen voor Nederland en Vlaanderen. De daaruit geselecteerde termen werden voorzien van heldere definities en een Engelse vertaling. Enkele voorbeelden:

- absorberen, absorb

absorberen betekent 'opzuigen, opslurpen; in zich opnemen; verzwelgen';

- drukkracht, pressure force

drukkracht is een normaalkracht die van buitenaf op een voorwerp wordt uitgeoefend en die probeert om het voorwerp samen te drukken. Een drukkracht staat tegenover een trekkracht;

- kinematica, kinematics

kinematica of bewegingsleer is een onderdeel van de klassieke mechanica en houdt zich bezig met beweging.

De pagina van de terminologieprojecten sorteert toegankelijk termmateriaal voor een scala van onderwerpen. Vaktaal met betrekking tot gezondheid en ziekte komt aan bod in het MedPilot-project. Deze bij wijze van experiment ingerichte database beschrijft een klein deel van de medische woordenschat op verschillende niveaus, van wetenschappelijk tot toegankelijk voor laaggeletterden. De indextermen hebben een eigen INT-id die is verbonden met een ANW-id (lemma in het *Algemeen Nederlands Woordenboek*) en waar mogelijk met een SNOMEDCT-id (medisch begrip in het internationale medische terminologiestelsel SNOMED CT). Meer gericht op geografische spreiding is vervolgens de lijst Medische Termen Belgisch-Nederlands. Hier is bij de termselectie uitgegaan van termen

die in België of Nederland worden gebruikt en waarvan men mag aannemen dat ze niet in beide landen worden begrepen.

Verder zijn er twee belangrijke projecten die binnen afzienbare tijd online ter beschikking komen via een nieuwe zoekapplicatie: het Pinkhof geneeskundig woordenboek en het juridisch woordenboek van M.C. Oosterveld-Egaz en J.B. Vuyk-Bosdriesz.

Het werkveld waarin het ENT zich positioneert, bevat nog een derde en laatste deelgebied. Binnen dit terrein is het begrip terminologie te interpreteren als wetenschapsdiscipline. Om daar een praktische bijdrage aan te leveren werd werk gemaakt van een bibliografische webpagina. Referenties werden er ingedeeld volgens 11 thematische rubrieken die sorteerbaar zijn op alfabet en publicatiejaar. Ze behelzen onder meer termvorming, termbetekenis en termdefiniëring, terminologiebeheer, term- en conceptgerelateerde classificatie, enz.

Nog twee onderdelen op de ENT-webpagina zijn gerelateerd aan dit deelgebied van de terminologie als discipline. Dat zijn de rubriek van de evenementen of wetenschappelijke bijeenkomsten in Europa, zoals congressen en symposia, en de rubriek met opleidingen die een overzicht geeft van onderwijsinstellingen en hun terminologieonderwijs.

Met deze voorzieningen wil het ENT het Nederlandstalige terminologieveld ondersteunen. Zo'n doel staat niet op zich, maar wordt gerealiseerd in een Europese context. De ENT-webpagina visualiseert dit geografische perspectief in een interactieve landkaart. Hier worden instanties in kaart gebracht die voor hun respectievelijke taalgebied een terminologische missie vervullen en daarbij voldoen aan een viertal criteria. Meer specifiek zijn dat een brede terminologische oriëntatie, toegankelijkheid voor leden en deelnemers aan activiteiten op niet-commerciële basis, terbeschikkingstelling van inzichten en data, en een website waaruit voldoende recente activiteit blijkt. Het besef dringt door dat taalgemeenschappen die niet gemarginaliseerd willen worden, aanwezig moeten zijn op een terminologieforum dat steeds internationaler wordt. Debet daaraan is de drijvende kracht die wordt gegenereerd door de grootschalige samenwerkingsverbanden van de EU en een voortdurend voortschrijdende digitalisering. Beide factoren maken ook duidelijk hoe belangrijk het is dat partijen hun terminologie in de zin van termverzamelingen op orde hebben. Illustratief daarvoor is de publiek toegankelijke IATE-termenbank ('Interactive Terminology for Europe'), gestructureerd op basis van domeinen waarin de EU-instellingen actief zijn, en het FedTerm-project. Dit laatste resulteerde al in een infrastructuur voor terminologiegegevens, die het mogelijk moet maken om in een netwerk van geografisch verspreide instanties en personen termenbanken te creëren, te beheren en te delen.

4. Het ENT als lid van een groter terminologienetwerk

Niet alleen veldondersteuning maar ook positionering in het terminologische netwerk behoort tot de taakstelling van het ENT. Om deze verdere uitbouw te bestendigen neemt het ENT deel aan uiteenlopende initiatieven. Een daarvan is de Termraad, een overleggroep voor samenwerking tussen vertegenwoordigers van Nederlandse (ver)taaldiensten van de EU-instellingen, Nederlandstalige (ver)taaldiensten van de Nederlandse, Belgische en Vlaamse overheden, de Nederlandse Taalunie en het Instituut voor de Nederlandse Taal. Doel van de samenwerking is terminologische afstemming. Binnen de medische sfeer situeert zich de deelname aan het Nictiz-symposium *Verbinden & Innoveren met SNOMED* (13 februari 2020) over "eenheid in de medische zorgtaal" en aan het symposium over "Medische mensentaal" (12 december 2018). Met het oog op de aandacht voor medische

terminologie participeert het ENT ook aan overleg geleid door Nictiz over goed begrijpelijke COVID-termen.

Het INT is verder actief als stagegever voor de Termraad Academy en ontvangt studenten uit Leiden, Utrecht, Amsterdam en Maastricht.

Streeft het ENT enerzijds naar divers contact en/of samenwerking met partijen in het Nederlandse taalgebied, anderzijds gaat de belangstelling ook uit naar aansluiting bij internationale organisaties, zoals TermNet, waarvan het INT lid is.

Ten slotte zet het ENT nog in op een digitaal communicatienetwerk met gebruikmaking van nieuwsbrieven. Deze verschijnen viermaal per jaar en geven een overzicht van activiteiten, conferenties, nuttige tips, literatuur, onderzoeksprojecten enz. in Nederland, Vlaanderen en Europa. Inschrijving is mogelijk op de ENT-webpagina (<https://ivdnt.org/over-ons/wat-doen-wij/nieuwsbrieven>).

De uitbouw van een nieuw onderdeel binnen een organisatie vergt doorgaans een omvangrijk ontwerpproces. Om dit te laten slagen is een gangbaar advies bij terminologiemanagement om terdege en vroegtijdig rekening te houden met de werkomgeving waarin de nieuwe terminologische eenheid moet opereren alsook met de gebruikers of belanghebbenden. Zoals het voorgaande mag hebben verduidelijkt, is voor het ENT aansluiting gezocht bij de doelstellingen en werkzaamheden van het INT, dat met de studie van de Nederlandse woordenschat en taalvariatie een van zijn belangrijkste taken realiseert. Deze profilering biedt een gunstige uitgangsbasis om het ENT verder uit te bouwen tot een knooppunt in relaties met maatschappelijke domeinen en hun uiteenlopende gebruikersgroepen.

Meer informatie is hier te vinden: <https://ivdnt.org/terminologie/>